

HUSBY KYRKA

Hedemora Husby Prästgård 2:1; Husby församling; Hedemora kommun; Dalarnas län

BESKRIVNING OCH HISTORIK

Husby kyrkplats hör troligen till de äldsta i Dalarna, en hypotes som styrks av att den enda bevarade romanska dopfunten i landskapet finns i kyrkan. Om grunden till nuvarande kyrka är lika gammal har hittills varit svårare att fastställa. Kyrkoherdelängden som inleds 1192 är dock inte sanningsenlig (Bonnier).

Platsen läge var länge strategiskt intill Dalälven där viktiga vägar möttes, i anslutning till en flottbro. Socknens utveckling främjades också av en bördig bygd och av den intensiva bergs- och järnhanteringen som försiggick i området. Bygdens betydelse och ställning speglas även i förekomsten av kloster, kungsgård och insamlingsplats för Dalaregementet. På 1480-talets grundades i närheten Gudsberga kloster, Dalarnas enda kloster. Mittemot kyrkan, på älvens motsatta strand låg redan under tidig medeltid en kungsgård. Där undertecknades 1347 Stora Kopparbergets privilegiebrev. Efter 1582 omvandlas Husby kungsgård till herresäte. Kyrkval-len, norr om kyrkan, var insamlingsplats för regementet och kyrkan brukades i praktiken under perioden som soldatkyrka.

Husbys medeltida kyrka var mindre än sin efterföljare. I sin äldsta form var kyrkan troligen en liten och anspråkslös stenbyggnad som om- och tillbyggdes troligen under sent 1400-tal eller tidigt 1500-tal. Gamla medeltida kyrkan, som därefter förblev i stort oförändrad fram till 1700-talets mitt, är avbildad på en målning i Lars Göranssons epitafium från tidigt 1600-tal. Planen var rektangulär och mot norr, närmast östra hörnet, fanns en sakristia med kvadratisk plan. Mot långsidan i söder, närmast västra hörnet, fanns ett vapenhus även det med kvadratisk plan. Kyrkan var tvåskeppig med tre travéer i varje skepp och täcktes av sammanlagt sex valv. Sedan början på 1500-talet var kyrkan utsmyckad med vägg- och valvmålningar. Den hade sex små fönster, varav två i korgaveln, två i västra gaveln och två i södra långsidan. Byggnaden hade hög takresning med en takryttare krönt med en hög spetsig spira. Problem med grundläggningen medförde dock sättningar i konstruktionen, och man tvingades 1655 bygga om tornet för att slutligen riva det 1755. Innan dess hade man, 1748 utvidgat sakristian mot norr, till dubbla sin längd.

Vid 1770-års visitation ansågs kyrkan nedgången, ha lutande västgavel, bristande torn och vara för liten. Under följande år bearbetades ett förslag till utvidgning och ombyggnad av kyrkan. Förvandlingen till nuvarande nyklassicistiska kyrka påbörjades 1779 under ledning av byggmästare Dan Lundquist. Den medeltida tvåskeppiga kyrkan omvandlades till en salkyrka med halvcirkelformad korabsid i öster och torn i väst; vapenhuset på södra långsidan revs. Under arbetets gång kollapsade dock det påbörjade tornet som man tvingades grunda om och uppföra på nytt. Långhuset förlängdes mot öster och för ändamålet revs östra gaveln, västgaveln sänktes, liksom taket som fick bruten form. De gamla valven med sina pelare ersattes med tunnvalv av bräder täckt med stuck, kvar blev endast del av de medeltida murverken och sakristian.

I stort, och i synnerhet utvändigt, har byggnaden förblivit oförändrad sedan den stora förnyelsen på 1780-talet. Kyrkan restaurerades dock på 1860-, 1930- och 1980-talen och putsen har haft skiftande avfärgningar. Sakristian omvandlades 1935 till kapell. Nuvarande invändiga färgsättning skapades av arkitekt Jerk Alton och konservator Ulf Krok vid senaste restaureringen.

Kyrkan innehar en stor rikedom på medeltida inventarier samt en av Sveriges mest intressanta kyrkoorglar, Nils Söderströms orgel från 1780-talet, placerad på en samtida dubbelläktare.

Kyrkomiljön

Kyrkan är uppförd på Dalälvens norra strand, intill landsvägen som följer stranden. Strax norr om kyrkan, i höjd med bron, ansluter vägen till Stjärnsund och Långshyttan. Merparten av Husbys bybebyggelse grupperar sig längs med älvens stränder, dels norr om bron och kyrkan och dels söder om denna på motsatta sida. Mitt emot kyrkan, på andra sidan älven, står även en herrgårdsanläggning som fick sin nuvarande utformning på 1700- och 1800-talet. Den är uppförd på den forna Husby kungsgårds plats.

Övriga byggnader

Prästgården med arrendatorsboställe ligger söder om kyrkan och kyrkogården. Gården omfattar byggnader från skilda perioder (Se ”Prästgårdsinventering”, 1976).

Övrigt

På en pelare vid kyrkogårdsmurens nordvästra hörn står en minnestavla, uppsatt 1960, som erinrar om Husby kyrkas långa historia som soldatkyrka.

Kyrkoanläggningen

Kyrkogården

Kyrkogården är anlagd norr, söder och öster om kyrkan. Den är omgärdad på samtliga sidor av en mur med låg stensockel och vitputsade tegelstolpar täckta med tälttak av plåt. Ingångarna är inramade av liknande men högre stolpar, de äldsta krönte med förgyllda klot. Stolparna bär staket av skilda typer och perioder, med dekorativt smide av varierande slag. Ingångarna har kvar sina smidda grindar med rik ornamentik. Huvudingångens grind bär ett förgyllt riksvapen med bl.a. Gustav III:s monogram och året 1782.

Öster och norr om kyrkan finns tre mindre vitputsade byggnader under plåttak som samtliga härstammar från 1700-talet. Bårhuset som är uppfört sydost om kyrkan är en avlång, vitputsad byggnad med två ingångar på norra sidan. Benkammaren står norr om kyrkan och är sammanbyggd med kyrkogårdsmuren, den har ingång i västra gaveln. Husbys benkammare är en av de få bevarade inom stiftet (jfr, Stora Skedvi och Norberg). Öster om kyrkan står ett gravkapell som utgör krigsrådet Anders Rosenborgs familjegrav och inrymmer tre kopparkistor. I kyrkogårdens nordöstra hörn står en ekonomibyggning som tillkom på 1950-talet.

Kyrkogården var ursprungligen begränsad till området närmast kyrkan. Den utvidgades mot öster först 1782 och sedan 1836. De största utvidgningarna har skett mot söder, åren 1900 och 1950.

Arkeologisk förundersökning, 1999

”Det grävdes även runt grunden på en mindre byggnad på kyrkogården, även kallad likboden, då det blivit sättningar i grunden. Det konstaterades att byggnaden var hopbyggd med en tidigare, numera riven kyrkogårdsmur”.

Kyrkan

Husby kyrka utgörs av ett enskeppigt rektangulärt långhus med halvrund avslutning i koret, smalare kvadratisk torn i väster och en utbyggd sakristia i norr. Byggnadens nuvarande omfång och utformning är följden av den fullständiga ombyggnaden som genomfördes på 1780-talet.

Byggnaden är uppförd av gråsten med inslag av tegel, som den synliga delen av den medeltida portalomfattningen avslöjar. Större delen av murarna i långhusets västra parti är medeltida och härstammar från den tidigare kyrkan. Del av långhusets ursprungliga medeltida tegelportal är ännu synlig i västra gaveln. Utvändigt har kyrkan en oputsad sockel av gråsten men i

övrigt har murarna vit avfärgad slätputs. Långhuset och tornet har en kraftigt profilerad takfot, sakristian saknar takfot.

Sakristians äldsta del är medeltida men den tillbyggdes mot norr redan 1748. Byggnaden blev på så sätt dubbelt så stor och kom därefter att bestå av två rum. Vid restaureringen av kyrkan på 1930-talet togs indelningen bort och sakristian ombyggdes till ett större kapell med altare och predikstol. Sakristian tillbyggdes även på 1980-talet i sitt sydvästra hörn då ett vapenhus med ny förbindelse till kyrkorummet skapades. En av långhusets norra ingångar blev på så sätt inbyggd i sakristians vapenhus medan ett av sakristians fönster, i väster närmast långhuset, omvandlades till dörr.

Kyrkan är uppförd på instabil mark. Den har drabbats under århundraden av många sättningsproblem som orsakat allvarliga följder. Ännu fortgår sättningen i koret.

Arkeologisk förundersökning, 1996

”Ett schakt grävdes vid korets östvägg för att undersöka korets grundläggning från 1700-talet och det andra schaktet på södra sidan, vid skarven mellan det medeltida och 1700-talets murverk. Det kunde konstateras att bägge grundmurarna var anlagda direkt på den naturliga mon, rustbädd sänkades. Området öster om kyrkan hade före korets uppförande använts för gravläggningar. Grundmuren var ca 1,5 m hög, kallmurad, dagermuren fogad med bruk. Det var stor skillnad på den omsorg som lagts ner vid utförandet, 1700-talets murverk var betydligt slarvigare lagt. Det framgick också att marknivån runt kyrkan varit ca 0,5 m lägre än idag”.

Arkeologisk förundersökning, 1999

”Vid den yttre renoveringen av Husby kyrka under hösten 1999 utförde Dalarnas museum en murverksdokumentation av delar av det understa partiet av Husby kyrkas fasad, både över och under mark. De partier där det syntes skillnader mellan yngre och äldre murverk, samt där det fanns byggnadsdetaljer som varit dolda av puts eller jord dokumenterades, det vill säga skarven mellan det äldre långhuset och det yngre koret, utbyggnaden av sakristian, samt en påträffad sydportal vid det f d vapenhuset.

Undersökningen visade att det äldre murverket var mer omsorgsfullt lagt, med utvalda stenar, medan det yngre murverket gav ett mer oordnat intryck. Vid resterna av ett vapenhus utanför långhusets södra sida påträffades en äldre igenmurad sydportal som varit i förbindelse med det f d vapenhuset. Portalens omfattning var murad av formtegel, varav ett var glaserat. Portalen liknade den tidigare påträffade västportalen och bör ha byggts under senmedeltid. Utanför sydportalen påträffades ett välldat tegelgolv i det som tidigare varit vapenhus”.

Exteriör

Långhuset har förhållandevis höga murar. Det har på norra sidan tre fönsteraxlar, varav två väster om sakristian och en öster om denna. I söder finns fem fönsteraxlar varav den mittersta kombineras med södra porten, korabsiden har två fönster. Samtliga är rundbågiga fönster och har utvändigt ramar och spröjsning av järn samt rutindelning med blyinfattningar. Solbänkar-na har plåttäckning. Så kallat belgiskt glas insattes 1863 i samtliga fönster. Södra porten i fa-sadens mitt är infälld i samma nisch som fönsteröppningen ovanför denna. Pardörrarna är täckta med svartmålad plåt och stickbågiga i sin överdel.

Taket över långhuset är brutet och avslutas över koret med en avrundning som följer absidens form. Samtliga tak har täckning av svartmålad plåt, ännu omålad över långhuset efter senast omläggningen. Långhusets nock bär ett förgyllt kors, i höjd med övergången till koret.

Sakristian har samma karaktär som övriga delar av kyrkobyggnaden. Den har dock sadeltak, valmat mot norr, täckt med svart plåt. På nocken, mot norr, bär taket en plåtklädd skorsten. Sakristian har rundbågiga fönsteröppningar, två i öster och en i väster. Fönstren är försedda med järnluckor. En av de två öppningarna i väster omvandlades till dörr då vapenhuset till-kom på 1980-talet. Vapenhuset har ett mindre stickbågigt fönster i norr och brädklädd pardörr mot väst.

Tornet har som långhuset en kraftigt profilerad takfot. Huven har svag böjning och avslutas i en spets krönt med knopp under ett förgyllt kors på klot. Korset är vänt i långhusets riktning. Tornuret är samtida med tornets uppförande och som många andra tillverkat i Stjärnsund. Urtavlorna som är inbyggda i huven har förgyllda visare och siffror och visar endast timmar. Tavlorna har en elegant plåtinramning med gustaviansk utsmyckning som kröns av förgyllda klot. Tornhuven är täckt med svartmålad plåt.

Nedre delen av tornet markeras i hörnen av svagt utskjutande pelare. Tornet har en profilerad avsats täckt med plåt i höjd med pelarnas avslutning. Portalen i väster har rak avslutning i överstycket och markeras av en inramning med kvaderstensprofilering i puts. Den har ett kraf-tigt språng med avrundad profil kring porten. En trappa med smitt räcke leder till den rundbå-

giga porten som har svartmålade pardörrar med speglar. I axel med porten, över denna och i höjd med tornkammaren, finns ett högt rundbågigt fönster av samma typ som i långhuset. Mellan fönstret och ljudöppningen finns ett lunettfönster. Överst har tornet rundbågiga ljudöppningar försedda med träluckor åt alla väderstreck.

Interiör

Kyrkorummet har tunnvalv som avslutas över korabsiden med ett halvt kupolvalv

Tunnvalvet har en stomme av bräder och är utfört i stuck. Väggar och valv delas av på höjden genom en kransgesims som bärs av pilastrar uppställda i par. I höjd med pilastrarna är gesimsen förkroppad. I förlängningen av pilastrarna har valvet svagt markerade bågar, i motsvarande bredd. Långväggarna indelas i fält genom pilastergrupperna.

Valvet är färgat i vitt medan väggarna har fått en gråbeige kulör, upp till brösthöjd är dock väggarna gråfärgade. Gesimsen som delar valv och vägg har marmoreringar. Fragment av de rika väggmålningarna som härstammar från den medeltida kyrkan har tagits fram och konserverats i samband med renoveringen på 1930-talet. De förekommer på södra långväggen, västra gaveln och i sakristian. Nuvarande färgsättning är en följd av 1980-talets restaurering.

Kyrkorummet har tegelgolv av liggande stortegel, vilket härstammar från ombyggnaden på 1780-talet. Teglets karaktär och färgskiftningar avslöjar olika omläggningsetapper. Nivåskillnaden mellan koret och mittgången utjämnades i samband med 1980-talets restaurering. Bänkkvarterens brädgolv, uppförda på betonggrund, tillkom på 1930-talet.

Långhuset har även ingångar i södra och norra långväggarna. Södra porten har utskjutande omfattning som motsvarar fönsternischens bredd ovanför. Porten har innerdörrar med rak avslutning och dörrarna har inglasad överdel med spröjsning. Norra porten har en blind nisch över dörrarna, vilken motsvarar fönsteröppningen som igenmurades i samband med tillkomsten av sakristians vapenhus.

Tornets östra sida lämnades öppen mot kyrkorummet. Tornets våningsplan fick därför en direkt anslutning till läktarna. Även vapenhuset i tornet har tegelgolv. En nivåskillnad förekommer mellan vapenhuset och kyrkorummet, denna utjämnas genom två trappsteg. Vapenhuset har putsade väggar och vitmålat brädtak.

Tornkammaren på första planet inreddes på 1980-talet. Den har ett samlingsrum för kören över vapenhuset och en trappa som leder till övre tornkammaren. I gången mellan tornkammaren och läktaren har en textilkammare inretts.

Övre tornkammaren inreddes på 1980-talet till kyrkomuseum. Den har en trappanslutning till nedre kammaren samt till klockkammaren. I gången mellan kammaren och läktaren har tillkommit en skärmvägg med pardörrar.

Sakristian uppfördes i två etapper och ombyggdes slutligen på 1930-talet då den omvandlades till kapell. Rummet täcks av två valv, det ena och äldsta är ett s.k. gubbvalv dvs. ett stjärnvalv utsmyckat med figurer som ännu har delar av sin ursprungliga målade dekor. Det andra, ett klostervalv, härstammar från sakristians tillbyggnad 1748. De två ursprungligen skilda rummen har sammanslagits genom att en rundbågig öppning skapats i skiljemuren. I södra muren, mot långhuset, finns två dörrar. Den ena leder till predikstolen och den andra till kyrkorummet genom en tambur. Dörren i väster öppnar sig mot sakristians vapenhus som tillfördes på 1980-talet. Sakristians dörr mot kyrkorummet låg ursprungligen mitt i gaveln, men flyttades vid ombyggnaden på 1780-talet, mot västra hörnet.

Sakristian har två fönsteröppningar på östra sidan och en i västra muren. De är försedda med gallerverk och järnluckor. Den andra fönsteröppningen på västra sidan omvandlades till dörr i samband med tillkomsten av vapenhuset på 1980-talet. Vapenhuset har en yttre ingång i väster. Sakristian har en öppen spis i nordvästra hörnet, vilken härstammar från tillbyggnaden 1748 och rummet har trägolv.

Utrymmet under västläktaren inreddes på 1980-talet. Ny sakristia, samlingsrum, kapprum, toaletter och mindre förvaringsutrymmen förlades dit. Dubbla trappor till nedre läktaren placerades bakom, mot västra gavelmuren.

Inredning och inventarier

Altaranordningen, med en stiltypisk nyklassicistisk tempelfasad med kolonner och attribut, är ritad 1860 av L. Hawerman. Den är målad i vitt med marmoreringar och förgyllda detaljer. Altartavlan, som är insatt i en rundbågig nisch i mitten av altarfasadens, föreställer Kristi uppståndelse och är utförd 1862 av A-G. Hertzberg.

Altarbordet är murat, men inklätt med träpanel. Det är som altarringen och altaruppsatsen ritat av Hawerman. Altarringen har balusterdockor och speglar marmorerade i samma mörkgröna kulör som altaranordningens sockel och altarets panel.

Kyrkan har även en serie altartavlor från 1679 förställande Nattvarden, Lidandet, Begravningen och Himmelsfärden. De tillhörde altaranordningen från 1670-talet, föregångaren till nuvarande, men är numera uppsatta på olika platser i kyrkorummet.

Även mittersta delen av kyrkans ursprungliga medeltida altarskåp är bevarad, och uppsatt på korets södra vägg. Den består huvudsakligen av ett utsmyckat skåp med hög träskulptur, en stående Maria med Jesusbarnet som dateras till omkring år 1500 (Bonnier).

De två nummertavlorna med pelare och ovala inramade tavlor är märkta 1780. De är fristående och uppställda på vardera sidan om koret. De har grönmarmorerade pelare och förgyllda gustavianska ramar.

Kyrkans medeltida dopfont i rödbrun sandsten är också bevarad och utgör den enda romanska dopfonten i landskapet (Bonnier). Den är numera placerad i södra delen av koret.

Gamla predikstolen från 1620 var ursprungligen uppsatt närmast koret, mot främre pelaren i norr. Den ersattes på 1790-talet av nuvarande men återtog i bruk 1952 då den flyttades till den f.d. sakristian, som sedan 1935 var ombyggd till kapell. Den är numera tagen ur funktion och omplacerad som prydnad i kyrkorummets sydvästra hörn. Predikstolen är utförd i tidstyppisk renässansstil och korgen är smyckad med snidade figurer av de fyra evangelisterna.

Kyrkorummets nuvarande predikstol med korg och ljudtak är från 1792 och uppsatt på norra långväggen. Den nås från den ursprungliga sakristian, genom en trappa i muren. Den är målad

i gråvitt och utsmyckad med förgyllda attribut, korgen är prydd med bl.a. förgyllda bibliska motiv och ljudtaket bär ett kors på klot samt tre urnor med eldslågor. Timglaset är samtida med predikstolen. Den pampiga draperimålningen bakom predikstolen har återställts i samband med restaureringen på 1930-talet.

Triumfkrucifixet med kors i ek hänger numera över norra sidoingången. Korset har i armarnas mitt ett snidat rep som bär den polykrommålade Kristusfiguren tidigt 1500-tal, vilken troligen är samtida med återinvigningen av kyrkan (Bonnier).

Kyrkorummet har fyra slutna bänkkvarter som avgränsas av sidgångar, mittgång och tvärgång. Bänkrader har avlägsnats på 1980-talet, bak under läktaren, i samband med inredningen under denna. Ytterligare rader bör ha förekommit i koret men har avlägsnats vid ett tidigare tillfälle. Det är även troligt att bänkarna kortats för att bredda ut mittgången. Klart är att de ombyggdes och ommålades på 1930-talet. Sin nuvarande omfattning och färgsättning fick de på 1980-talet. De har raka, svagt profilerade överstycken, blågröna marmorerade spegelfält i gavlar och dörrar och en inramning målade i grågrön färg. Invändigt är bänkarna rödlaserade.

I kyrkorummets mittgång hänger fem ljuskronor av mässing. Längs bak under läktaren hänger en sällsynt mässingskrona som bedöms härstamma från medeltiden, och har endast ett fåtal motsvarigheter i landet. Storkronan om 30 armar är från 1736. Övriga är från 1600-, 1700- och 1800-talen.

Väggglampetterna har tillkommit i samband med restaureringen på 1930-talet. De är ritade av restaureringsarkitekt R. Hjorth. Hängarmaturer med skärmar av mässing tillkom vid 1980-talets restaurering.

Den medeltida kyrkan har haft flera läktare med olika placeringar, men dess historia är inte helt klarlagd. En läktare placerad i södra skeppet omtalas och känt är förekomsten av en gapskulle över sakristian, vilken troligen tillkom på 1400- eller 1500-talet (Bonnier). Möjligtvis har denna brukats senare som orgelläktare då en ny orgel anskaffades 1642. Men en särskild orgelläktare som också placerades på norra väggen uppfördes nära koret. År 1643 anges att alla tre läktarna målades.

Den stora förändringen inträffade i samband med kyrkans tillbyggnad på 1780-talet. Befintliga läktare revs medan ett nytt monumentalt orgelverk med praktfull fasad placerades överst på den ena av de två läktarna i väster. Såväl läktaren som orgelfasaden är alltså bevarade. Läktarna bärs i mittersta delen av kolonner längs ner och av pilastrar i övre delen. Läktarna har förbindelser med motsvarande våningsplan i trapphuset. Båda läktarna har bänkar

Tidigare nåddes läktarna genom en trappa i vapenhuset men nedre läktaren fick på 1980-talet nya tvillingtrappor som placerades mot kyrkorummets västra gavel, bakom den nya inredningen. Utrymmet under nedre läktaren inreddes samtidigt med sakristia, väntrum och utrymme för tekniska funktioner.

Det är oklart när Husby kyrka fick sin första orgel men vid visitationerna 1623 och 1635 anger orgeln som förfallen. Denna ersattes dock 1642 med en ny om 14 stämmor, uppförd av Anders Bruse. Den ombyggdes 1725 av J.N. Cahman till en orgel om 17 stämmor med ryggpositiv. Orglarna var fram till 1780-talet placerade på en läktare över sakristians dörr eller på kvinnfolksläktaren.

I samband med kyrkans ombyggnad på 1780-talet uppfördes ett nytt monumentalt orgelverk av Niclas Söderström, kyrkans organist. Det är denna orgel som alltså är bevarad och placerad på övre delen av läktaren i väster. Orgelfasaden är utförd i barockstil med i mittdelen ett valv mot tornkammaren. Piporna är grupperade i pelare på sidorna och i överstycket, med väderlådan, samt i yttre vingar utformade som harpor. Det fristående spelbordet är placerat under valvet. Orgeln restaurerades och renoverades många gånger under 1800-talet och fram till 1935. Verket var i sin ursprungliga konstruktion i bruk fram till 1935 då den försågs med spelluft från en ny orgel som installerades på nedre våningen av läktaren, under den ursprungliga. Färgsättningen på den grönmålade fasaden med marmoreringar och förgyllningar restaurerades på 1980-talet.

Den nya orgeln om 27 stämmor är uppförd av Åkerman & Lund. Den saknar fasad och är gömd bakom en skärmvägg av listverk. Söderströms orgel är en av få bevarade orglar från 1700-talet inom stiftet.

Redan under medeltiden hade kyrkan tre klockor. De hängde dock i en fristående klockstapel som förnyades senast 1639. När tornet tillkom i samband med kyrkans ombyggnad på 1780-talet överfördes klockorna dit. Den äldsta, mellanklockan, härstammar från 1606 och är omgjuten 1656. Storklockan är från 1657 och göts på plats i Husby, den blev omgjuten 1818. Även lillklockan från 1667 är gjuten i Husby.

Övriga upplysningar

Ett stort antal högreståndsgrovar har varit förlagda till kyrkan; i koret, gångarna, sakristian och vapenhuset. Efter ombyggnaden 1782 upphörde gravsättningen i kyrkan och gravhällarna flyttades utanför södra ingången. Undantagna är de fyra gravhällarna som omplacerades i koret. Kyrkan har en omfattande samling av medeltida figurer, många numera placerade i kapellet, samt ett flertal epitafier från 1600-talet.

KULTURHISTORISK KARAKTERISTIK OCH BEDÖMNING

Husby kyrkplats har gamla anor och kan härstamma från 1100-talet. Den hade länge ett strategiskt läge intill Dalälven i anslutning till flottbron. Socknens och bygdens utveckling främjades länge av en bördig bygd samt av bergs- och järnhanteringen. Bygdens betydelse speglas även i förekomsten av kloster, kungsgård, officersboställe och insamlingsplats för Dalaregementet. Kyrkan brukades under en lång period som soldatkyrka. Lite är känt om byggnadens äldsta historia, men Husbys medeltida kyrka förblev i stort oförändrad fram till 1700-talets mitt. År 1748 utvidgades sakristian mot norr, den fick då sin nuvarande omfattning och karaktär.

Förvandlingen till nuvarande nyklassicistiska kyrka påbörjades 1779 under ledning av byggmästare Dan Lundquist. Den medeltida tvåskeppiga kyrkan omvandlades till en större salkyrka med halvcirkelformad korabsid i öster och torn i väst; vapenhuset på södra långsidan revs. För ändamålet förlängdes det medeltida långhuset mot öster, västgaveln sänktes, liksom taket som fick brutet form. De gamla valven med sina pelare ersattes med ett tunnvalv av bräder som putsades med stuck. Kvar från den gamla kyrkan blev endast del av de medeltida murverken och sakristian.

Husby kyrka tillhör stilmässigt, genom sin om- och tillbyggnad, den utbredda gruppen av nyklassicistiska kyrkor, som tillkom över hela landet mellan ungefär 1760 och 1860. Omkring 800 kyrkor av denna typ uppfördes under perioden. De karaktäriseras av rektangulära långhus och har kvadratisk torn i väster, krönt med huv eller lanternin. De har vanligen tunnvalv under ett brutet tak, stora fönstersystem, vitputsade murar samt en sparsam och stram utsmyckning.

I stort, och i synnerhet utvändigt, har byggnaden förblivit oförändrad sedan den stora förnyelsen på 1780-talet. Kyrkan upprustades på 1860-, 1930- och 1980-talen, huvudsakligen invändigt. Sakristian omvandlades 1935 till kapell medan utrymmet under läktaren inreddes på 1980-talet.

Predikstolen och den dubbla läktaren i väster med sin sällsynta orgelfasad och bevarade orgelverk tillkom vid kyrkans ombyggnad på 1780-talet. Korets nuvarande inredning tillkom på 1860-talet. Äldre inredningar, detaljer och inventarier från den gamla kyrkan (t.ex. triumfkrucefix, predikstol, altarskåp, skulpturer, altartavlor) har omplacerats på olika platser i kyrkan.

Niclas Söderströms orgel med sin representativa fasad i barockstil är en av stiftets få bevarade orglar från 1700-talet, och enligt expertis av stort antikvariskt värde.

Kyrkogårdens inhägnad med putsade pelare och smide härstammar delvis från 1780-talet. Den har utvidgats därefter efter samma mönster. Till kyrkogården hör även tre byggnader (bårhus, gravkapell, benhus) som alla har anor från 1700-talet. Benhuset är ett av de få bevarade inom stiftet

Att särskilt tänka på i förvaltning och användning av kyrkan och kyrkomiljön

- **Bevarade murverk och kalkmålningar som härstammar från den medeltida byggnaden**
- **Kyrkans väl bevarade och i stort oförändrade exteriör från 1780-talet**
- **Kyrkorummets 1780-talskaraktär och korets inredning från 1860-talet**
- **Sakristians interiör med valv, ena delen utgör kyrkans äldsta bevarade del**
- **Kyrkans unika dubbla läktare med orgelfasad och orgelverk från 1780-talet**
- **Inventarier och inredningsdetaljer som härstammar från gamla kyrkan**
- **Kyrkogårdens 1700-talsbyggnader; gravkapell, bårhus och i synnerhet det sällsynta benhuset**

Källor och litteratur

Ahlberg, H. 1996. *Dalarnas kyrkor i ord och bild*.

Alton, Jerk. 1988. *Husby kyrkas inre restaurering 1987-1988*

Arkeologisk förundersökning, Husby kyrka. DM 1996:7.

Arkeologisk schaktövervakning, Husby kyrka. DM 1997:1

Berggren, Hugo. 1934. *Sveriges kyrkobyggnader. Västerås stift*.

Bonnier, Ann Catherine. 2005. *Anteckningar*

Franzén, J.E. 1935. *Husby kyrka återinvigs*. I Julbok för Västerås stift, Årg. 30

Murverksdokumentation vid Husby kyrkas yttre renovering. DM 2004:4. RAÄ 514.

Prästgårdsinventering i Kopparbergs län, 1976. Dalarnas museum

Prästgårdar med skyddsbestämmelser i Kopparbergs län. 1993. Länsstyrelsen i Dalarna

Sjögren, Josef. 1952. *Orgelverken i Västerås stift*.

Söderberg, Miles. 1973. *Husby kyrka, Stjernerund kyrkor, Långshyttans kyrka*. I Husby socken i Dalarna.

Övriga uppgifter:

Inventeringsdatum: 2005-03-17

Fältinventering: Jean-Paul Darphin.

Kulturhistorisk karaktäristik och bedömning: Jean-Paul Darphin, efter samråd med referensgrupp utsedd av Västerås stift.

Rapportsammanställning och foto: Jean-Paul Darphin

Rapporten färdigställd: 2006-01-12

Händelser: Kronologisk förteckning

År	H-Typ	Händelse	Källa
1100-tal	Uppförande-Kyrka	Dopfont fr. romanska period bevarad	Ahlberg, 1996 Bonnier, 2005
1400-tals slut – Tidigt 1500-tal	Om- och tillbyggnad	Kyrkan ombyggs till tvåskeppig byggnad; enna skeppet var troligen innan dess en ”kur”	Bonnier, 2005
1520	Ändring-Interiör	Vägg- och valvmålningar utförs (1506 enligt Ahlberg, omkring 1520 enligt Bonnier)	Ahlberg, 1996 Bonnier, 2005
1639	Klockstapel	Ny klockstapel ersätter en äldre. Uppförs av Jöns Larsson	Söderberg, 1973
1642	Orgel	Ny orgel installeras, tillv. Anders Bruse (även upphovsman till den samtida orgeln i Uppsala)	Sjögren, 1952
1655	Ombyggnad-Torn	Byggm. Johan Holtz. Det befintliga centraltornet ersätts av ett nytt (tekniska problem med ursprungliga torn)	Ahlberg, 1996; Söderberg, 1973
1725	Orgel	Ny orgel, uppförd av J.N. Cahman, 17 stämmor	Sjögren, 1952
1748	Tillbyggnad-Sakristia	Utbyggnad av sakristian, fördubbling på längden	Ahlberg, 1996 Söderberg, 1973
1755?	Ombyggnad-Rivning-Torn	Det problematiska tornet, fr. 1655, över långhuset rivs. Ombyggn. tak	Ahlberg, 1996
1779-1782	Uppförande-Torn	Byggm. Dan Lundquist. Nytt torn, västtorn, uppförs (1779-1780) men kollapsar. Ny grundläggning och nytt torn uppförs, slutförs 1782.	RAÄ; Ahlberg, 1996
1779-1782	Ombyggnad-Långhus	Byggm. Dan Lundquist. Förlängning av långhuset i öster; nya murar, antalet fönster utökas; östra väggen och pelarna rivs, västgaveln samt taket sänks, brutet tak och tunnvalv tillkommer. Äldre vägg- och valvmålningar överkalkas. Delvis ny inredning, ny orgel	RAÄ; Ahlberg, 1996; Söderberg, 1973
1862-1864	Restaurering-Interiör	Nytt tegelgolv i koret, gravhällar flyttas och fälls in i korgolvet. Ändring fönsterläge samt nya fönster i långhuset?, belgiskt glas insätts i samtliga fönster. Ommålning inredning. Omputsning väggar och valv, omläggning tegelgolv. Ny inredning i koret	Ahlberg, 1996 Församlingen; Alton, 1988; Söderberg, 1973
1907	Renovering-Interiör	Skador på valvet, sprickor, puts lossnar. Omputsning / stuck, omkalkning	Franzén, 1935
1934-1935	Restaurering-Interiör	Ark. R. Hjort; byggmästare P. Sjödén; konserv. O. Svensson. Sakristian ombyggs till kapell. Gamla kalkmålningar påträffas, delar bevaras, lagning och kalkavfärgning av väggar och valv, omläggning av tegelgolv, ombyggnad av bänkarna, betonggolvgjuts under bänkkvarteren, nytt trägolv över, åtgärder i vapenhuset, ny elinst., el-värme install., el-ringning installeras, nya ellampetter	Berggren, 1934 Ahlberg, 1996; Franzén, 1935 Söderberg, 1973
1935	Orgel	Nytt orgelverk uppförs på nedre delen av västläktaren, kopplas till det äldre verket	Sjögren, 1952
1987-1988	Restaurering	Ark. J. Alton; konserv. U. Krok; dekormål. P. Lindström; inredningsark. I. Stattin. Omläggning del av tegelgolvet. Ny färgsättning av kyrkorummet, även av bänkarna, ny elinstallation, ny belysning, delvis nya armaturer, nya VVS-install. Tillbyggn. Sakristian tillbyggs med vapenhus (ny ingång m. kapprum)	RAÄ; Ahlberg, 1996; Alton, 1988; Församlingen
1999	Renovering-Tak-Murar	Renovering av yttertak, ny galvaniserad plåt. Lagning puts-skador, avfärgning	Ahlberg, 1996 Församlingen